



# Veeteeltconsulenten: tachtig jaar in touw

Onder de 53 consulenten bevonden zich vee teelt deskundigen van zeer diverse pluimage

**Mannen van gezag waren het, de rijksveeteeltconsulenten.**

**In hun eigen provincie bepaalden ze de fokkerijlijnen. Mannen met karakter vaak, die formeel het beleid uit Den Haag uitvoerden, maar soms hun eigen zin doordrukten. Een compleet overzicht.**

Wanneer het ging om regeringssteun voor landbouw en veeteelt liep Nederland tegen het einde van de negentiende eeuw bepaald niet voorop. Na het teleurstellende vertoon tijdens de internationale landbouwtentoonstelling van 1884 in Amsterdam duurde het nog zes jaar voor de toen ingestelde commissie aandrang op verbetering van wetenschap, voorlichting en onderwijs. Maar uit het proefschrift 'Staatsbemoeding betrekkelijk vee fokkerij' van Herman 's Jacob uit 1897 bleek dat er nog weinig was gebeurd. Turkije, Spanje én Nederland

waren de enige Europese landen zonder een eigen ministerie van Landbouw, zo mopperde hij. Mogelijk heeft zijn pleidooi voor verbetering geholpen. Niet alleen kreeg het ministerie van Economische Zaken er een jaar later een afdeling Landbouw bij, nog belangrijker was dat al in hetzelfde jaar 1897 de rijksbegroting voor het eerst een post liet zien voor 'verbetering van de rundveestapel'. De provincies waren hierin al voorgegaan: het geld kwam doorgaans terecht bij de eigenaren van 'springstieren' die dan, veelal tegen een

redelijk tarief, beschikbaar gesteld moesten worden. In Friesland ging al het geld – jaarlijks 1500 gulden – naar het Friese stamboek.

## Invloedrijke zuivelaars

Toen de regering met geld over de brug kwam, werden provinciale commissies opgericht die het 'Rijksreglement op de aanmoediging der vee fokkerij' gestalte moesten geven. Vaak kwam dat neer op het organiseren van stierenkeuringen en het geldelijk honoreren van opvallende fokstieren. In 1910 leidde dat in Friesland tot het eerste preferentschapsonderzoek van Albert 1306H en Jan 3265.

De Noord-Hollandse commissie stimuleerde al in 1897 de oprichting van de eerste fokvereniging in Hoogkarspel. Ook werd de pasbenoemde zuivelconsulent Willem Keestra in staat gesteld lezingen te houden over 'rationeel fokken', al was de belangstelling van de veehouders vaak

## Tjerk Johannes Swierstra (1862-1920)



De boerenzoon uit het Friese Scharnegoutum werkte zich op van schoolmeester in Goutum tot zuivelconsulent in Zuid-Holland en Utrecht. Daarvoor deed hij cursussen in Denemarken en aan de Landbouwhogeschool in Wageningen. Na enkele jaren werd hij directeur van de Rijkszuivelschool in Bolsward. Zijn labiele gezondheid noopte hem al snel deze functie op te geven, maar in 1909 werd Swierstra benoemd als veeteelt-

consulent in Gelderland en Utrecht. Bij zijn vroege dood werd hij gekenschetst als 'de eenvoud zelf, zijn gemoedelijke aard en bescheiden optreden deed hem vele vrienden verwerven.' Hij bleef de onderwijzer, die 'voor allen gelijk was, waardoor zijn woord, waar hij sprak, in goede aarde viel.' Hij beleefde net niet meer dat zijn zoon Johannes Swierstra in Utrecht veeteeltconsulent werd.

minimaal. Maar toch, zijn pleidooi voor melkcontrole sloeg aan.

In Friesland boekte Johannes Mesdag – als scheikundige afgestudeerd – eenzelfde succes, nadat hij in 1892 als zuivelconsulent was benoemd. Twee jaar later vond hij drie pioniers in de provincie bereid de melk van hun koeien op vetgehalte te laten onderzoeken: Pieter Keestra van

Jelsum, Douwe de Jong van Idaard en Dooitse Swierstra van Offingawier.

## Twee pioniers

Het werkgebied van de zuivelconsulenten was breed en hun beloning verschilde nogal. De landbouworganisatie in de ene provincie was scheutiger dan de andere. Hier en daar – in Overijssel en Gelderland

– kregen de consulenten de status van provinciaal ambtenaar, elders was de salariëring dermate karig dat 'bij hen het streven is ontstaan in andere betrekkingen over te gaan'.

In de meeste provincies maakten de zuivelconsulenten deel uit van de provinciale commissies voor de vee fokkerij. Daarin hadden ze zorg voor de organisatie op zuivel-

## Ir. Jacques Timmermans (1882-1963)



Voor hij op 1 juni 1909 werd benoemd als veeteeltconsulent in Limburg was Timmermans actief als leraar en secretaris van de veeverbeteringscommissie. Hij 'vervulde zijn ambt met veel elan', werd geschreven bij zijn dood. 'Een bekwaam man, een hoogstaand mens', tot op hoge leeftijd vol interesse en nog altijd bezoeker van diverse Limburgse tentoonstellingen. Hij had tientallen publicaties op zijn naam, waaronder

'Nederlandsche rundveeteelt' uit 1909. Maar ook was Timmermans nauw betrokken bij de fokkerij van paarden, varkens, schapen en vooral ook geiten. Hij was er (in 1946, toen hij veertig jaar in de veeverbetering werkte) dan ook geen voorstander van dat er een veeteeltconsulent voor elke diersoort kwam. Daarvoor vond hij – zeker de Limburgse – bedrijven veel te klein.



Tijdens de Noord-Hollandse fokveedag op 8 september 1931 in Hoorn waren diverse consulenten als gast of jurylid aanwezig. Staand van links naar rechts: Jm. Blaauboer, voorzitter van de organiserende bond; A. Bax, Noord-Brabants bestuurslid van het NRS; A. Kloek, inspecteur van het NRS; J. Schuurmans, inspecteur van het NRS; W. Jimmink, bondsbestuurder; ir. W. Bakker, consulent Drenthe; A. Louter, inspecteur van het NRS; ir. J. Swierstra, consulent Utrecht; ir. L. de Vries, consulent Noord-Holland; Jb. Kaan en D. Laan, bondsbestuurders; ir. W. de Jong, consulent Gelderland; P. de Haan, bondsbeambte; P. Koster J.zn., de latere bondssecretaris. Zittend ervoor: E. Koster, bondssecretaris. Op de voorgrond vier anonieme catalogusverkoopsters.



vel- en veeteeltgebied. Dat veranderde in 1909, toen in Limburg en voor het Gelderse en Utrechtse werkgebied speciale veeteeltconsulenten werden aangesteld. Het sprak voor zich dat ze werden geselecteerd uit het corps landbouweraren: Jacques Timmermans en Tjerk Johannes Swierstra. En de zuivelconsulent van Zeeland, Kees Zwagerman, kon er in Zeeland de veeteeltzaken zonder problemen bij behartigen.

Uit hun taakopdracht bleek dat de veeteeltconsulenten werden geacht 'door het geven van raad, het houden van voordrachten, het geven van cursussen, het bezoeken van keuringen en fokveetentoonstellingen en het bevorderen van het verenigingsleven' nieuwe impulsen te geven. Vanuit het ministerie (van Landbouw, Nijverheid en Handel intussen) werd het directe toezicht nog altijd neergelegd bij de provinciale landbouworganisaties. Die betaalden immers ook, tot 1912 trouwens. Toen kregen de zuivelconsulenten een benoeming bij het rijk, de veeteeltconsulenten volgden al snel. En zo kregen de nieuwe functionarissen, die vrijwel altijd onderwijs aan leerlingen van agrarische scholen bleven geven, als officiële titel: rijksveeteeltconsulent.

Maar de geldstroom ging nog altijd via de provinciale commissies. Toen die tussen 1921 en 1925 werd gehalveerd, vond men

het in Noord-Holland na het afscheid van consulent Dirk Bakker (hij werd hoogleraar in Wageningen) verstandig niet direct een opvolger aan te stellen. Na enkele jaren kwam opvolger Lolke de Vries pas in beeld, in de tussentijd nam vooral de Zuid-Hollandse consulent Goof Tukker waar. Laatstgenoemde werd in 1927 benoemd als landelijk pluimveeconsulent.

#### Decennialang op hun post

In zijn in 1984 verschenen proefschrift 'De besturing en organisatie van de landbouwvoorlichtingsdienst' heeft Peter Zuurbier een uitgebreid beeld geschetst van het veranderende beeld waarin de consulenten in de loop van de jaren hun veelomvattende taak vervulden. Ze hadden niet enkel met de rundveehouderij te maken, ook bij de fokkerij van paarden, varkens, schapen en geiten speelden velen van hen een soms beslissende rol. Enkele consulenten leidden aan de landbouwschool een generatie boeren op die ze als volwassen ondernemers ook nog konden begeleiden. In het noorden van het land waren mannen als Inne Sijbesma en Willem Bakker beiden bijna veertig jaar lang niet weg te denken van het provinciale veeteeltfront. Een tiental jaren later waren Johannes Siebe Swierstra (in Utrecht), Lolke de Vries (in Noord-Holland) en Peter Verhoeven (in Zuid-Hol-

land) vraagbaak bij praktische veehouders en ki-verenigingen.

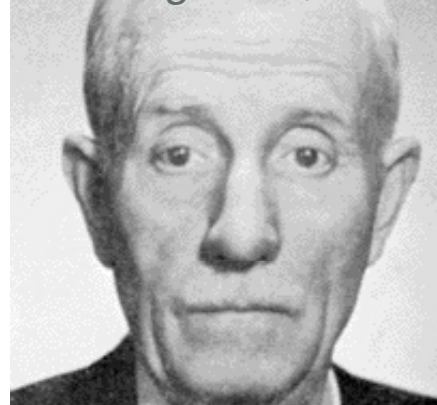
De twee laatstgenoemden maakten net niet meer de reorganisatie in voorlichtingsland mee, die in 1962 leidde tot de aanstelling van een hoofdingenieur-directeur (HID) in elke provincie. Die werd belast met de coördinatie van de provinciale consulentenschappen, terwijl hij ook de lijnen met de landelijke consulenten diende te stimuleren. In Den Haag had Kees Rijsenbeek (voorheen consulent in Gelderland) zich inmiddels bij het ministerie ontwikkeld tot de veehouderijdirecteur wiens woord voor een goed deel wet was. In 1969 volgde (mede op advies van het agrarisch bedrijfsleven) een veel ingrijpender verdeling van posten en verantwoordelijkheden. Niet in de laatste plaats wilde minister Pierre Lardinois een flink aantal arbeidsplaatsen bij de consulentenschappen schrappen.

Een deel van de veeteeltconsulentenschappen werd omgedoopt tot rundveehouderijconsulentenschappen – de specialisatie van de bedrijven kwam al in de titel tot uiting – en de provinciegrenzen bleken niet meer absoluut.

#### Voorlichting in boerenhand

In 1980 waren er in Nederland nog bijna honderdduizend boerenbedrijven, waarvan de helft rundvee als belangrijkste be-

### Kees Zwagerman (1884-1953)



De Noord-Hollandse boerenzoon Kees Zwagerman nam zijn taak hoog op. In 1909 werd hij benoemd als zuivelconsulent in Zeeland en het was kennelijk vanzelfsprekend dat hij enkele jaren later ook veeteeltconsulent in die provincie werd. 'Aan de melkrijkheid van de koe hield hij onwrikbaar vast', zo schreef men over de man die zijn missie graag uitdroeg. Hij sprak regelmatig op bijeenkomsten in Noord-Holland en ook in

Vlaanderen, toen de flink bespiede koe terrein won. Met een verrassend lyrische pen beschreef Zwagerman de Zeeuwse trekpaarden, hij stimuleerde de varkensfokverenigingen en niet te vergeten stond hij aan de basis van de georganiseerde fokkerij van melkgeiten. Samen met Jacques Timmermans was hij de organisator van het internationale geitencongres van 1921 in Roermond.

### Ir. Reinder Anema (1888-1951)



De boerenzoon uit het Friese Schingen was in zijn jeugd een getalenteerd kaatser die in Brussel een gouden bal won. Na zijn studie in Wageningen verwierf hij merkwaaardig snel faam. Hij was in 1912 adviseur van de hygiënische melkinrichting De Vaan bij Rotterdam en een jaar later bestudeerde hij de Britse rundveeteelt. Anema was gedurende twee perioden consulent in Overijssel en een jaar in Zuid-Holland. In de tussenliggen-

drijfstad had. Uit onderzoek bleek dat zeventig procent van die bedrijven een beroep deed op de voorlichtingsdienst. Individuele voorlichting stond dan ook bij het consulentenschap op eenzame hoogte, maar de consulenten en hun fokkerij-specialisten waren op vergaderingen ook trouwe gasten. Nog altijd golden ze in diverse provincies als belangrijke adviseurs bij de ki-verenigingen.

De situatie veranderde snel. Toen minister Gerrit Braks in 1984 de eerste vergadering van het nieuwe NRS toesprak, vertelde hij dat een belangrijk deel van de fokkerijvoorlichting voor rekening van het bedrijfsleven zou komen. Wim Blauwhof was een jaar eerder in Noord-Brabant na bijna dertig jaar afgezwaaid als consu-

lent; hij had het voorlopige bestuur van het NRS nog terzijde gestaan. Een nieuwe generatie veehouderijconsulenten had zich intussen aangediend. Het waren vaak niet meer de koeienkenners van vroeger, de arbiters op de shows. Maar op andere terreinen bleven het gerespecteerde Wageningse ingenieurs die, om Braks nog even te citeren, er pal voor stonden dat 'de voorlichting als een hoeksteen van het landbouwbeleid' kon worden aangemerkt.

Toch werd in 1990 besloten de voorlichting te privatiseren en op de eerste januari ging de Dienst Landbouw Voorlichting DLV van start. 'De vroegere rijkslandbouwvoorlichtingsdienst is overgegaan in boerenhand', zo schreef Ebele Talstra die

de jaren was hij leraar aan de landbouwschool in Groningen en werd hij benoemd in de preferentschapscommissie van het NRS. Op het gebied van de rundvee- en de varkenshouderij had Anema progressieve ideeën en in Overijssel stond hij aan de wieg van vele ki-verenigingen. Hij stimuleerde de samenwerking van de fokkerijorganisaties in Overijssel en Drenthe.

daarbij constateerde dat mengvoerleveranciers, zuivelbedrijven, gezondheidsdienst en natuurlijk ook ki-organisaties een belangrijk deel van de informatieverstrekking voor hun rekening hadden genomen. Hij kon het weten: Talstra had een mooie carrière als veeteeltconsulent en HID achter de rug toen hij werd benoemd als de eerste directeur van het nieuwe, landelijke NRS in Arnhem. Tegen het einde van de twintigste eeuw vond de Nederlandse overheid het weer welletjes: het ministerie van Landbouw (met Natuur en Voedselveiligheid) had andere zaken dan rundveeverbetering aan het hoofd.

Reimer Strikwerda

### Ir. Jan Zijlstra (geboren in 1934)



Hij is wel eens de 'laatste echte veeteeltconsulent' genoemd: de in Haaksbergen geboren Jan Zijlstra. Zijn Friese vader Klaas was bedrijfsboer bij Van Heek, die in zijn nieuwe omgeving al snel uitblonk als veekenner en organisator. Jan Zijlstra was na zijn studie in Wageningen, waar zijn fokkerijkennis respect afdwong bij professor Wieger de Jong, eerst adjunct-consulent in Overijssel en in 1967 werd hij benoemd als rijksveeteeltconsulent

in Noord-Holland. Hij beleefde er mooie tijden, omdat de Noord-Hollandse Fransstieren het – zeker als productievererfers – met glans gingen winnen van de Friese Adema's. Zijlstra was in zijn functie adviseur van paarden-, schapen- en varkensstamboeken en ook was hij voorzitter van het kaasmuseum in Alkmaar. Hij is medeauteur van het boek 'Paradijs der runderen'.